

LIETUVOS SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO UŽSIENIO PREKYBOS SĄLYGŲ POKYČIAI EUROPOS EKONOMINĖS INTEGRACIJOS KONTEKSTE

Rita Vilké¹, Dalia Bernatonytė²

Kauno technologijos universitetas, Lietuva, ¹Rita.Vilke@ktu.lt, ²dalia.bernatonyte@ktu.lt.

Anotacija

Straipsnyje analizuojama smulkaus ir vidutinio verslo (SVV) užsienio prekybos sąlygų pokyčiai Lietuvai tapus ES nare. Nustatyta, kad pastaraisiais metais Lietuvos smulkių ir vidutinių įmonių eksporto ir importo dalis bendrame šalies eksporte ir importe padidėjo. Šis straipsnis analizuoja mokslinėje literatūroje pateiktus užsienio prekybos sąlygų vertinimo rodiklius bei veiksnius, turinčius įtakos jų pokyčiams, o taip pat Lietuvos smulkių ir vidutinių įmonių užsienio prekybos pobūdį ir prekinę struktūrą. Naudojant mokslinėje literatūroje pateiktus rodiklius, paskaičiuoti Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų indeksai; įvertintos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygos atskirose apskrityse; pateikti smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų gerinimo būdai.

Straipsnyje atlikti tyrimai parodė, kad Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygoms 2002-2007 m. laikotarpiu buvo būdinga mažėjimo tendencija. Nustatyta, kad eksporto kainų indeksas buvo mažesnis už importo indeksą dėl išaugusių importo apimčių ir kainų. Tokia tendencija buvo būdinga ir smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms tiek pagal atskiras ekonominės veiklos rūšis (maisto produktų ir gėrimų, tekstilės gaminių, chemijos produktų, medienos ir medinių dirbinių, odos ir odinių dirbinių ir kt.), tiek pagal apskritis (Kauno, Klaipėdos, Alytaus, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės ir Utenos). Atlikta analizė parodė, kad atskirų apskričių smulkių ir vidutinių įmonių užsienio prekybos sąlygų vystymuisi turėjo įtakos šie veiksniai: darbuotojų kvalifikacijos lygis; mokslinio potencialo koncentracija; inovacijų diegimas; vietinių išteklių naudojimas; tiesioginių užsienio investicijų apimtys; infrastruktūra bei šių įmonių konkurencingumo padidėjimas.

Raktažodžiai: smulkus ir vidutinis verslas; smulkios ir vidutinės įmonės; užsienio prekyba, eksportas, importas.

Įvadas

ES ir kitų išsivysčiusių šalių patirtis rodo, kad šalies ekonominis augimas ir konkurencingumas didele dalimi priklauso nuo smulkaus ir vidutinio verslo plėtros. Šis ūkio sektorius greičiausiai pajunta rinkos paklausos ir pasiūlos pokyčius; sukuria naujas darbo vietas tose veiklose, kurių produktai ir paslaugos konkrečiu laikotarpiu turi didžiausią paklausą. Auganti smulkiojo ir vidutinio verslo svarba bei įtaka ekonominiam pasaulinio ūkio vystymuisi lemia didesnę mokslininkų ir valstybės valdymo institucijų dėmesį analizuojant SVV plėtros procesus, tendencijas ir perspektyvas bei ieškant efektyvių SVV naudos nacionalinei ekonominei ir socialinei plėtrai didinimo būdų (Adamonienė, Trifonova, 2007). Kadangi 99,4 % Lietuvos įmonių sudaro smulkios ir vidutinės, todėl jų veiklos sąlygų gerinimas didėjant atskirų šalių rinkų atvirumui turi įtakos produkcijos konkurencingumo didinimui užsienio rinkose ir užsienio prekybos plėtrai. Nagrinėjant Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos plėtros problemas, būtina įvertinti užsienio prekybos sąlygas ir numatyti jų gerinimo būdus.

Mokslinėje literatūroje smulkių ir vidutinių įmonių (SVĮ) užsienio prekybos sąlygų rodikliai dažniausiai nagrinėjami kaip svarbiausi smulkių ir vidutinių įmonių konkurencingumą atspindintys rodikliai. Lietuvos SVĮ, kaip ir ES, užsienio prekyba vaidina svarbų vaidmenį šalies ekonominiame augime. Eksporto didinimas skatina gamybos apimtį ir užimtumo didėjimą. Kita vertus, ekonominis augimas veikia prekių, kuriomis šalis prekiauja, asortimento plėtrą. Taigi ekonominis augimas ir užsienio prekyba glaudžiai susiję. Lietuvos integracija į ES atvėrė didžiules galimybes Lietuvos užsienio prekybai. Todėl iškyla aktuali problema – pasinaudoti atskirų šalių rinkų atvirumu siekiant spartaus ekonominio augimo. Nagrinėjant Lietuvos užsienio prekybos sąlygų gerinimo problemas, būtina įvertinti SVĮ vaidmenį užsienio prekyboje ir numatyti jų eksporto plėtros skatinimo būdus.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų pokyčius Europos ekonominės integracijos kontekste ir numatyti jų gerinimo galimybes. Siekiant šio tikslo, straipsnyje:

- analizuojami mokslinėje literatūroje pateikti užsienio prekybos sąlygų vertinimo rodikliai bei veiksniai, turintys įtakos jų pokyčiams;

- nagrinėjamas Lietuvos smulkių ir vidutinių įmonių užsienio prekybos pobūdis ir prekinė struktūra;
- naudojant mokslinėje literatūroje pateiktus rodiklius, apskaičiuoti Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų indeksai;
- įvertintos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygos atskirose apskrityse;
- pateikti smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų gerinimo būdai.

Tyrimo objektas – Lietuvos smulkių ir vidutinių įmonių užsienio prekybos sąlygos.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros apie smulkių ir vidutinių įmonių vaidmenį užsienio prekyboje analizė ir sintezė; sisteminė statistinių duomenų apie Lietuvos užsienio prekybą analizė.

Užsienio prekybos sąlygų vertinimo rodikliai

Mokslinėje literatūroje užsienio prekybos nauda valstybei įvertinama naudojant prekybos sąlygų rodiklį, kuris paskaičiuojamas kaip šalies eksporto kainų indekso ir importo kainų indekso santykis (Lindert P., 1996; Krugman P., 2004; Kolesov V.P.;2004; Kulakov M.V., 2004). Šis rodiklis padeda formuoti šalies užsienio prekybos politiką.

Šio rodiklio didėjimas rodo užsienio prekybos sąlygų gerėjimą ir kartu patiriamą naudą iš užsienio prekybos bei šalies gyventojų gyvenimo lygio kilimą, o jo mažėjimas – prekybos sąlygų blogėjimą ir gyvenimo lygio kitimo tendencijas. Jeigu kurios nors valstybės eksportuojamų prekių kainos pasaulinėje rinkoje didėja, palyginti su tos pačios šalies importuojamų prekių kainomis, vadinasi, didėja šalies galimybės už eksportuojamos prekės vienetą įsigyti daugiau importuojamų prekių. Taigi, valstybė iš užsienio prekybos gauna atitinkamai didesnę naudą.

Tačiau šalis gali gauti naudą ir didindama gamybos efektyvumą, eksporto apimtį bei mažindama kainas. Todėl ne visada galima spręsti apie šalies gerovės pokyčius tik iš užsienio prekybos sąlygų. Vertinant užsienio prekybos sąlygas, reikia išnagrinėti prekybos apimtį ir kainų pasikeitimo priežastis. Pavyzdžiui, jeigu eksporto produkcijos kainų mažėjimą lemia gamybos efektyvumo didėjimas, tai, esant pakankamai lanksčiai paklausai pasaulinėje rinkoje, šalis gali padidinti eksporto apimtį ir patirti didesnę naudą, nors jos prekybos sąlygos ir pablogėjo.

Todėl A. Kirejev siūlo prekybos sąlygas, kaip ekonominį rodiklį, nustatyti šiomis pagrindinėmis formomis:

- 1) prekinės arba grynai barterinės prekybos sąlygos, apskaičiuojamos kaip eksportuojamų ir importuojamų tam tikros prekės kainų arba eksporto kainų ir importo kainų indeksas;
- 2) pelningos prekybos sąlygos– indeksas, parodantis šalies galimybes importuoti prekes naudojant pajamas, gautas už eksportuojamas prekes. Jis paskaičiuojamas prekinės prekybos sąlygas padauginus iš kiekybinio eksporto indekso. Jo didėjimas parodo, kad augant pajamoms iš eksporto importo galimybės didėja;
- 3) faktorinės prekybos sąlygos - indeksas, siejantis importo kainas su vieno arba keleto gamybos veiksnių darbo našumu ir parodantis koks importo kiekis gali būti įvežamas darbo našumo padidėjimo vienetui eksporto sektoriuose. Jis apskaičiuojamas prekinės prekybos sąlygas padauginus iš eksportuojančių šakų darbo našumo indekso arba tam tikros šalies eksportinių šakų darbo našumo indekso ir šalies, iš kurios importuojamos prekės, eksportinių šakų darbo našumo indekso santykio.

A. Kirejevo nuomone, įvairių paskaičiuotų prekybos sąlygų indeksų reikšmės gali ir nesutapti dėl šių priežasčių: jeigu eksportinių kainų augimas dėl kokių tai priežasčių buvo susijęs su žymiai didesniu eksporto apimčių sumažėjimu, tai prekinis prekybos sąlygų indeksas didės, o pelningų prekybos sąlygų indeksas – mažės.

Kai kurių ekonomistų nuomone (N. A. Miklaševskajos, A. V. Cholopo) prekybos sąlygų rodiklį atskiroms šalims (šalių grupėms) reikėtų skaičiuoti naudojant Laspeireso indeksą, įvertinant atskirų prekių grupių eksporto ir importo kainų santykį su jų kainomis baziniais metais bei eksporto dalį bendroje šalies eksporto vertėje ir importo dalį bendroje šalies importo vertėje baziniais metais.

Prekybos sąlygų rodiklio reikšmei turi įtakos: paklausos svyravimai pasaulinėje ir vidaus rinkose; gamybos sąlygų pokyčiai; atskirų prekių rinkų monopolizavimo laipsnis. Taigi, prekybos sąlygų pokytis apibūdina valstybės santykinę būklę pasaulinėje prekyboje.

Norint įvertinti Lietuvos SVĮ užsienio prekybos sąlygų gerinimo būdus, būtina išanalizuoti šių įmonių užsienio prekybos pobūdį, struktūrą, pokyčius, Lietuvai tapus ES nare ir apskaičiuoti smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų indeksus.

Lietuvos smulkių ir vidutinių įmonių užsienio prekybos sąlygų pobūdžio ir struktūros analizė

Smulkių ir vidutinių įmonių vaidmenį Lietuvos ekonomikoje ir užsienio prekyboje įvertina įvairūs rodikliai. Vienas iš svarbiausių rodiklių, įvertinančių šalies ar atskiro ūkio sektoriaus ekonominės veiklos rezultatyvumą, yra bendrasis vidaus produktas (BVP). Taigi smulkių ir vidutinių įmonių sukurtas bendrasis vidaus produktas parodo šių įmonių vaidmenį šalies ekonomikoje ir užsienio prekyboje (1 lentelė).

1 lentelė. Smulkių ir vidutinių įmonių vaidmuo Lietuvos ekonomikoje ir užsienio prekyboje, 2002-2007 m.

Rodikliai	Metai					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
BVP to meto kainomis, mln.Lt	51948	56772	62440	71380	81905	83906
SVĮ dalis šalies BVP, %	59,1	59,9	67,5	71,3	72,2	73,2
BVP vienam gyventojui to meto kainomis, tūkst. Lt	13,8	15,0	16,2	18,2	20,9	34,1
BVP vienam gyventojui sukurtas SVĮ, Lt	8225	8960	11072	12958	24961	26649
SVĮ eksporto dalis bendrame šalies eksporte, %	20,8	41,8	44,5	44,1	48,7	58,2
SVĮ importo dalis bendrame šalies importe, %	35,0	59,1	60,3	56,7	59,8	67,7

Šaltinis: Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo būklė, 2004; Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo būklė, 2005; Verslo statistika, 2007, 2008

Kaip matome iš 1 lentelės, smulkių ir vidutinių įmonių sukurta BVP dalis nagrinėjamu laikotarpiu pastoviai didėjo. Ši dalis ypatingai padidėjo 2003-2007 metais, nes SVĮ sukurtas bendrasis vidaus produktas pirmą kartą viršijo du trečdalius viso šalies bendrojo vidaus produkto. Tai iš dalies parodo ir didėjanti šių įmonių veiklos rezultatyvumą. Smulkių ir vidutinių įmonių sukurtas bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, nagrinėjamu laikotarpiu taip pat padidėjo. Kadangi šis rodiklis yra naudojamas vertinant pasiektą šalies ekonominio išsivystymo lygį ir atitinkamai gyvenimo lygį, todėl jis svarbus vertinant šių įmonių įtaką šalies gerovei. Smulkių ir vidutinių įmonių vaidmens ekonomikoje analizei naudojamas bendrosios pridėtinės vertės rodiklis rodo, kad šio sektoriaus sukurta bendroji pridėtinė vertė nuolat didėjo dėl darbo našumo augimo (1 lentelė).

Smulkių ir vidutinių įmonių konkurencingumą šalies ekonomikoje atspindi užsienio prekybos sąlygų rodikliai. Smulkių ir vidutinių įmonių eksporto ir importo vystymosi tendencijų analizė rodo, kad eksporto ir importo dalis bendrame šalies eksporte ir importe didėjo (1 lentelė). Tai parodo šių įmonių vaidmens didėjimą šalies ekonomikoje. Tačiau didesnė importo dalis lyginant su eksportu rodo, kad smulkios ir vidutinės įmonės turi mažiau galimybių eksportuoti produkciją negu stambios.

Smulkių ir vidutinių įmonių gaminamos produkcijos išvežimas į ES 2007 metais buvo didžiausias: sudarė 75,9 % jų bendro eksporto. Tokia tendencija buvo būdinga ir prekių įvežimui iš ES – 74,6 % jų bendro importo, kai tuo tarpu 2000 metais smulkios ir vidutinės įmonės eksportavo į ES 33,8 %, o importavo – 53,5 % (Užsienio prekyba 2007 m., 2008). Lietuvos eksporto geografinės struktūros pokyčiams turėjo įtakos ES prekybos politikos ir jos pagrindinių principų įgyvendinimas. Tam, kad būtų užtikrintas vieningos užsienio prekybos politikos įgyvendinimas, Lietuva taiko muitų tarifus, kiekybinius apribojimus, tarifines kvotas ir kitas užsienio prekybos reguliavimo priemones trečiosioms valstybėms, kokias taiko ES.

Tačiau viena iš pagrindinių priežasčių, turinčių įtakos smulkių ir vidutinių įmonių plėtrai Lietuvoje yra nevienodas šio sektoriaus išsivystymas skirtingose apskrityse. Lietuvoje, kaip ir daugelyje pasaulio šalių atskiri regionai ekonomiškai ir socialiai išsivystę nevienodai (Snieška, 2008). Dabartiniu laikotarpiu atskirų Lietuvos apskričių ekonominės plėtros potencialas yra labai skirtingas, nes dauguma smulkių ir vidutinių įmonių sutelkta apskrityse, kurių centrai yra didesnieji miestai (Vilniaus ir Kauno apskrityse – 55 %) (Lietuvos apskritys 2007 m., 2008). Šiose apskrityse smulkaus ir vidutinio verslo aplinka vertinama kaip palankiausia dėl išplėtos verslo infrastruktūros, mokslinio, technologinio ir intelektualinio potencialo koncentracijos. Tuo tarpu atokesniuose regionuose vyraujanti ekonominės veiklos sritis yra žemės ūkis, iš kurio gaunama ekonominė nauda neužtikrina gyventojų užimtumo, pakankamo pragyvenimui pajamų lygio bei vietovės ekonominio augimo. Tai turėjo įtakos ir SVĮ užsienio prekybai. Didžiausia dalis SVĮ eksporto ir importo tenka Vilniaus ir Kauno apskritims. 2007 metais Vilniaus apskrities SVĮ eksportas sudarė 32,1 % viso šalies SVĮ eksporto, o importas – 43,7 % viso šalies SVĮ importo, o Kauno apskrčiai teko atitinkamai

24,4 % eksporto ir 26,1 % importo (Mažų ir vidutinių įmonių eksporto ir importo pasiskirstymas pagal apskritis 2007 m., 2008). Tai susiję su aukštesniu darbuotojų kvalifikacijos lygiu; mokslinio potencialo koncentracija; inovacijų diegimu; tiesioginių užsienio investicijų didesne apimtimi; gera infrastruktūra bei smulkių ir vidutinių įmonių konkurencingumo didėjimu šiose apskrityse.

Lietuvos smulkių ir vidutinių įmonių užsienio prekybos sąlygų indeksus pagal atskiras ekonominės veiklos rūšis 2002-2007 metais apskaičiuojame pagal P. Krugman, P. Lindert siūlomą formulę, t.y. kaip eksporto kainų indekso ir importo kainų indekso santykį. Šiuos indeksus apskaičiavimo pagal tokias ekonominės veiklos rūšis, kurių eksporto ir importo dalis bendrame SVĮ eksporte ir importe nagrinėjamu laikotarpiu yra didžiausia (2 lentelė).

2 lentelė. Lietuvos smulkių ir vidutinių įmonių užsienio prekybos indeksai, 2002-2007 m.

EVRK kodai	Ekonominės veiklos rūšis	Metai					
		2002	2003	2004	2005	2006	2007
15	Maisto produktų ir gėrimų gamyba	0,745	0,765	0,801	0,873	0,892	0,920
17	Tekstilės gaminių gamyba	0,981	0,995	1,002	1,197	1,201	1,308
18	Drabužių siuvimas; kailių išdirbimas ir dažymas	0,995	1,003	1,123	1,257	1,221	1,207
20	Medienos ir medinių dirbinių gamyba	1,897	1,998	2,056	2,742	2,873	2,958
24	Chemikalų ir chemijos pramonės gaminių gamyba	1,861	1,889	1,987	2,854	2,867	2,884
28	Metalo dirbinių, išskyrus mašinas ir įrangą, gamyba	0,996	0,998	1,009	1,336	1,345	1,445
36	Baldų gamyba	1,001	1,004	1,237	1,890	1,891	1,887
50	Variklinių transporto priemonių pardavimas	0,246	0,345	0,235	0,201	0,456	0,558
51	Didmeninė ir komisinė prekyba	0,478	0,489	0,656	0,723	0,786	0,812
52	Mažmeninė prekyba	0,598	0,614	0,687	0,712	0,998	1,031
Iš viso		0,423	0,456	0,523	0,591	0,597	0,604

Šaltinis: Autorių skaičiavimai, Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo būklė, 2004; Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo būklė, 2005; Verslo statistika, 2007, 2008

Kaip matome iš 2 lentelės, Lietuvos užsienio prekybos sąlygų indeksai 2002-2007 metais maisto produktų ir gėrimų gamyboje, variklinių transporto priemonių pardavime, didmeninėje, komisinėje ir mažmeninėje prekyboje buvo mažesni už vienetą. Tai rodo, kad eksporto kainų indeksas yra mažesnis už importo kainų indeksą. Tačiau 2005 m. šis indeksas padidėjo, lyginant su 2002 m. Prekybos sąlygų indeksų pokyčiams turėjo įtakos padidėjusios produktų kainos. Kai kurių prekių: medienos ir medienos dirbinių, tekstilės medžiagų ir dirbinių; chemikalų ir chemijos pramonės gaminių užsienio prekybos sąlygų indeksai buvo didesni už vienetą. Tam turėjo įtakos eksporto kainų indeksų didėjimas dėl išaugusių eksporto apimčių palyginti su importo apimtimis (2 lentelė).

Lietuvos integracija į ES paskatino ir atskirų apskričių spartesnę užsienio prekybos vystymąsi. Tačiau nevienodas Lietuvos apskričių ekonominis išsivystymas turėjo įtakos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų lygiui atskiruose Lietuvos regionuose (3 lentelė).

3 lentelė. Lietuvos smulkių ir vidutinių įmonių užsienio prekybos indeksai pagal apskritis, 2002-2007 m.

Apskritys	Metai					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Alytaus	0,665	0,669	0,876	0,9601	1,101	1,308
Kauno	0,446	0,457	0,504	0,540	0,556	0,564
Klaipėdos	0,687	0,772	0,751	0,743	0,876	0,942
Marijampolės	0,799	0,811	0,854	0,863	0,907	0,933
Panevėžio	0,866	0,867	0,923	1,078	1,008	1,015
Šiaulių	0,799	0,837	0,871	0,880	0,812	0,752
Tauragės	0,946	0,957	0,925	0,764	0,755	0,748
Telšių	0,801	0,804	0,942	1,090	0,890	0,577
Utenos	0,781	0,790	0,768	0,738	0,703	0,690
Vilniaus	0,325	0,344	0,423	0,460	0,450	0,444
Iš viso	0,423	0,456	0,523	0,591	0,597	0,604

Šaltinis: Autorių skaičiavimai, Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo būklė, 2004; Lietuvos apskritis 2007, 2008; Verslo statistika 200, 2008

Kaip matome iš 3 lentelės, užsienio prekybos sąlygų indeksai atskirose apskrityse mažesni už vieneta. Tai rodo, kad eksporto kainų indeksas yra mažesnis už importo kainų indeksą dėl padidėjusių importuojamų prekių kainų ir apimties.

Taigi, apskaičiuoti Lietuvos SVĮ užsienio prekybos sąlygų indeksai rodo, kad būtina didinti tiek atskirų prekių grupių, tiek bendras šių Lietuvos įmonių eksporto apimtį, ieškoti užsienio prekybos sąlygų gerinimo būdų.

Lietuvos smulkių ir vidutinių įmonių užsienio prekybos sąlygų gerinimo būdai

Kadangi Lietuvoje vyrauja atskirų apskričių smulkių ir vidutinių įmonių (SVĮ) užsienio prekybos vystymosi skirtumai, todėl jų veiklos skatinimas pagerintų užsienio prekybos sąlygas ir užtikrintų eksporto plėtrą. Todėl tikslinga išnagrinėti priemones, skatinančias Lietuvos SVĮ eksporto plėtrą. Tuo tikslu mes atlikome tyrimą 2006-2007 metais, apklausiant SVĮ vadovus, darbuotojus, užsiimančius eksportine veikla, daugiausia produkcijos eksportuojančiuose regionuose: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio. SVĮ eksporto plėtros galimybių tyrimą sąlygojo keletas aplinkybių. Pirma, SVĮ – tai mobiliusia, nuolat besikeičianti įmonių grupė, kuri turi lemiamą poveikį šalies ekonominiam augimui ir socialiniam stabilumui. Antra, šių įmonių eksporto ir importo dalis bendrame šalies eksporte nuolat didėja. Trečia, ypatingai svarbu sužinoti verslininkų požiūrį apie valstybės paramą eksportui plėtoti; jų vertinimą apie valstybės vykdomos vidaus ir užsienio politikos įtaką užsienio prekybos vystymuisi bei sužinoti, kokie veiksniai ir motyvai lemia įmonių eksporto vystymąsi.

Tyrimui naudojome klausimyną, paruoštą pagal Lietuvos ekonomikos instituto metodiką (Jakštas, Jasinskaitė, Maciulevičiūtė, 2001). Buvo apklausta 500 SVĮ, į anketos klausimus atsakė 380 įmonių, t.y. 76 %. Nors tai sudaro nedidelę SVĮ, eksportuojančių produkciją, dalį, tačiau gauta informacija pakankamai atspindi pagrindines Lietuvos SVĮ užsienio prekybos problemas. Suvedus duomenis, paaiškėjo, kad verslininkų atsakymai į klausimus pagal atskirus regionus labai panašūs. Todėl, nagrinėdami verslininkų požiūrį į Lietuvos SVĮ eksporto plėtros problemą, mes negrupavome įmonių pagal atskirus regionus. Mūsų nuomone, veiksniai, turintys įtakos eksporto vystymuisi yra vienodai svarbūs visiems Lietuvos regionams. Siekiant išsiaiškinti eksporto plėtros problemas, anketoje pateikti klausimai pagal atskirų veiksmų reikšmingumą buvo suskirstyti į atitinkamas grupes: valstybės paramos eksportui plėtoti priemonių vertinimas; įmonių eksportą lemiančių veiksmų ir motyvų vertinimas; vidaus ir užsienio politikos įtakos užsienio prekybos vystymuisi vertinimas.

Iš visų valstybės paramos eksporto vystymui formų labiausiai priimtiniomis verslininkai nurodė – eksporto kreditavimą (51 %) ir eksporto draudimo tobulinimą (52 %). Kai kurie iš apklaustųjų nurodė, kad labiausiai priimtina forma – laisvo prekybos režimo sutarčių bei palankaus prekybos režimo užtikrinimas (47%). Tačiau prie mažiausios įtakos eksporto plėtrai valstybės paramos formų verslininkai priskyre informacinę pagalbą (28 %) bei valstybės paramą, plečiant eksporto infrastruktūrą (38 %).

Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių nuomone, svarbiausiais eksporto motyvais buvo: pardavimų apimties ir pelno didinimas, o taip pat aukštos produkcijos kokybės gamybos galimybės. Prie vieno iš svarbiausių veiksmų verslininkai priskyre kainą, kokybę ir prekinę išvaizdą. Verslininkai nurodė ir papildomus veiksmus, turinčius įtakos įmonių eksportui – darbuotojų kvalifikaciją, gamintojų lankstumą ir operatyvumą bei sutarčių laikymąsi. Trijų veiksmų: ekonominės situacijos užsienio rinkose, valiutų kursų ir reklamos, turinčių įtakos konkurencingumui užsienio rinkose, reikšmingumą pripažino daugiau kaip pusė visų apklaustųjų verslininkų. Analizuojant vidaus ir užsienio politikos įtakos užsienio prekybos vystymuisi vertinimą, paaiškėjo, kad įmonėms svarbiausios vidaus politikos priemonės yra: vykdoma mokesčių politika (60 %); subsidijos (69 %); žemės naudojimo ir jos įsigijimo reguliavimas (51 %) ir investicijos į tyrimus ir vystymąsi (49 %). Svarbiausios užsienio politikos priemonės, turinčios didžiausios įtakos eksporto vystymuisi, verslininkų nuomone yra: muitų ir netarifinių apribojimų panaikinimas (62 %); informacijos apie užsienio rinkų reguliavimą kaupimas (63 %); darbuotojų kvalifikacijos kėlimas (59 %) ir kreditų gavimo sąlygų gerinimas (57 %).

Taigi, atliktas tyrimas parodė, kad ne visos valstybės taikomos vidaus ir užsienio politikos priemonės skatina Lietuvos SVĮ eksporto vystymąsi. Todėl veiksmų, turinčių įtakos eksporto apimčių didinimui Lietuvos regionuose, vertinimas, atliktas verslininkų, padės spręsti pagrindines eksporto problemas ir pagerinti šalies užsienio prekybos sąlygas.

Viena iš pagrindinių problemų, susijusių su Lietuvos regionų užsienio prekybos sąlygų gerinimu yra eksporto apimčių didinimas. Analizuojant verslininkų apklausos duomenis paaiškėjo, kad jiems yra labai

svarbi valstybės parama eksportui vystyti. Smulkių ir vidutinių įmonių plėtrai skatinti yra įkurtos garantijų institucijos, teikiančios įmonių imamų paskolų garantijas, naudojamas palūkanų mechanizmas, taikomos subsidijos, kuriamas mikrokreditavimo mechanizmas bei sudaromos galimybės pasinaudoti ES struktūriniais fondais. Analizė rodo, kad tikslingiausios, verslininkų nuomone, paramos smulkioms ir vidutinėms įmonėms 2007 metais kryptys yra: mokesčių lengvatos pradedančioms veikti įmonėms (47,4 %), lengvatiniai kreditai (18,9 %), mokesčių administravimo tobulinimas (13,5 %), maksimalios mokesčių ribos nustatymas (6,6 %) ir informacinis aprūpinimas (3,7 %)(Smulkaus ir vidutinio verslo sėkmės veiksniai 2006 m., 2007). Todėl tikslinga įvertinti valstybės paramos eksportui plėtoti priemones, užtikrinančias užsienio prekybos vystymąsi.

Išvados

Tyrimai rodo, kad smulkus ir vidutinis verslas greičiausiai pajunta rinkos paklausos ir pasiūlos pokyčius; sukuria naujas darbo vietas tose veiklose, kurių produktai ir paslaugos konkrečiu laikotarpiu turi didžiausią paklausą. Todėl didėjanti smulkiojo ir vidutinio verslo svarba bei įtaka ekonominiam pasaulinio ūkio vystymuisi lemia didesnį mokslininkų ir valstybės valdymo institucijų dėmesį analizuojant SVV plėtros procesus, tendencijas ir perspektyvas.

Įvairių ekonominių teorijų analizė rodo, kad užsienio prekybos nauda valstybei įvertinama naudojant prekybos sąlygų rodiklį, kuris paskaičiuojamas kaip šalies eksporto kainų indekso ir importo kainų indekso santykis ir šis rodiklis padeda formuoti šalies užsienio prekybos politiką.

Smulkių ir vidutinių įmonių konkurencingumą šalies ekonomikoje atspindi užsienio prekybos sąlygų rodikliai. Atlikti tyrimai rodo, kad Lietuvos SVĮ užsienio prekybos sąlygų indeksai 2002-2007 metais maisto produktų ir gėrimų gamyboje, variklinių transporto priemonių pardavime, didmeninėje, komisinėje ir mažmeninėje prekyboje buvo mažesni už vienetą. Tai rodo, kad eksporto kainų indeksas yra mažesnis už importo kainų indeksą. Tačiau 2005 m. šis indeksas padidėjo, lyginant su 2002 m. Prekybos sąlygų indeksų pokyčiams turėjo įtakos padidėjusios produktų kainos. Kai kurių prekių: medienos ir medienos dirbinių, tekstilės medžiagų ir dirbinių; chemikalų ir chemijos pramonės gaminių užsienio prekybos sąlygų indeksai buvo didesni už vienetą. Tam turėjo įtakos eksporto kainų indeksų didėjimas dėl išaugusių eksporto apimčių palyginti su importo apimtimis.

Atlikti tyrimai parodė, kad viena iš pagrindinių priežasčių, turinčių įtakos smulkių ir vidutinių įmonių plėtrai Lietuvoje yra nevienodas šio sektoriaus išsivystymas skirtingose apskrityse. Nustatyta, kad nevienodas Lietuvos apskričių ekonominis išsivystymas turėjo įtakos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų lygiui atskiruose Lietuvos regionuose. Užsienio prekybos sąlygų indeksai atskirose apskrityse mažesni už vienetą. Tai rodo, kad eksporto kainų indeksas yra mažesnis už importo kainų indeksą dėl padidėjusių importuojamų prekių kainų ir apimtys. Todėl būtina didinti tiek atskirų prekių grupių, tiek bendras šių Lietuvos įmonių eksporto apimtis, ieškoti užsienio prekybos sąlygų gerinimo būdų.

Atliktas tyrimas parodė, kad ne visos valstybės taikomos priemonės skatina Lietuvos eksporto plėtrą ir pagerina užsienio prekybos sąlygas. Todėl veiksnių, turinčių įtakos eksporto plėtrai, vertinimas padės spręsti pagrindines eksporto vystymo problemas ir pagerins užsienio prekybos sąlygas. Remiantis tyrimo duomenimis galima teigti, kad verslininkams labai svarbi yra valstybės parama eksporto plėtrai ir palankos aplinkos užsienio prekybai sukūrimas.

Lietuvoje vyraujant atskirų apskričių smulkių ir vidutinių įmonių užsienio prekybos vystymosi skirtumams būtina skatinti jų veiklą, siekiant pagerinti užsienio prekybos sąlygas ir užtikrinti eksporto plėtrą. Tuo tikslu naudoti valstybės eksporto rėmimo sistemą: finansines ir nefinansines priemones, iš kurių svarbiausia – eksporto kreditų draudimas.

Vystantis Lietuvos ekonomikai, turėtų tobulėti eksporto kreditų draudimas, mažinantis eksporto riziką, didinantis apyvartines lėšas eksportuojamos produkcijos gamybai ir skatinantis eksportą į didesnės rizikos šalis. Skatinant smulkių ir vidutinių įmonių eksporto plėtrą, būtų tikslinga tobulinti eksporto kreditų draudimo sistemą. Tuo tikslu reiktų pasinaudoti ES šalių patirtimi ir, atsižvelgus į šalies ekonominę būklę, pasirinkti tinkamiausią eksporto kreditų draudimo modelį.

Literatūra

1. Adamoniene, R. and J. Trifonova. (2007). 'The state support for small and medium sized companies: general and practical aspects of Lithuania', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, vol. 1 (51), 16-21.

2. Jakstas, V., Jasinskaite, S. & M. Maciuleviciute. (2001). View of exporters to perspectives of export stimulation and development. Survey of Lithuanian economics, 1, 47-52.
3. Kirejev A.(2005). International economics. Mockow: International relations.
4. Kolesov W.P., Kulakow M.W.(2004). International economics.- Mockow: UNFRA.
5. Krugman, P.R., & Obstfeld, M. (2004). International economics: Theory and policy. New York: Addison-Wesley.
6. Lietuvos apskritis 2007 m. (2008). Statistikos departamentas prie Lietuvos vyriausybės.
7. Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo būklė. (2004). Vilnius: Kriventa.
8. Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo būklė. (2005). Vilnius: Kriventa.
9. Lindert, P. H., & Pugel, T.A. (1996). International economics. USA: IRWIN.
10. Miklaševskaja N. A., Cholopow A.W. (2004). International economics.-Mockow: Business and servines.
11. Smulkaus ir vidutinio verslo sėkmės veiksniai 2006 m. (2007). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos vyriausybės .
12. Snieska, V. (2008). 'Research into International Competitiveness in 2000-2008', Inžinerine Ekonomika-Engineering Economics (4), pp. 29-41
13. Užsienio prekyba 2007 metais. (2008). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos vyriausybės .
14. Verslo statistika 2007m.(2008). Statistikos departamentas prie Lietuvos vyriausybės// <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1120>.

THE CHANGES OF FOREIGN TRADE CONDITIONS OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN ECONOMIC INTEGRATION

Dalia Bernatonyte, Rita Vilke

Summary

This paper analyses the changes of foreign trade conditions of small and medium-sized enterprises after Lithuanian becoming the member of the EU. Small and medium-sized enterprises, presently, play the main role in the Lithuanian economy. Lithuania is a small open market, thus its economy largely depends on foreign trade. Small and medium-sized enterprises play the main role in Lithuanian foreign trade. Lithuanian integration into the EU opened huge possibilities for Lithuanian foreign trade. It was determined that in recent years export of Lithuanian small and medium-sized enterprises goods into EU countries and import from the EU comprised the biggest share of all export and import. However, in Lithuania is observing unevenness of small and medium-sized enterprises foreign trade development by counties.

The analysis of scientific ideas and attitudes helped to distinguish various attitudes of scientists towards problems of the gains from small and medium-sized enterprises foreign trade. In the scientific literature benefit of foreign trade for country is evaluated using indicator of trade conditions which is calculated as proportion of country's export price index and import price index. This indicator helps to form country's foreign trade policy.

The aim of the research is to examine the changes of foreign trade conditions of Lithuanian SME in the context of European economic integration and foresee the ways of improvement. Seeking for this aim, in the paper are presented the basic indices of estimation of foreign trade conditions; analysis of foreign trade condition's indices of Lithuanian small and medium-sized enterprises. Lithuanian foreign trade conditions of SME are estimated by counties and ways of improvement of foreign trade conditions' situation are presented in this paper.

The object of this research is Lithuanian foreign trade conditions of small and medium-sized enterprises.

The methods of research are: analysis and synthesis of the scientific literature discussing the problems of foreign trade conditions; the systematic statistical data analysis of Lithuanian foreign trade of small and medium-sized enterprises.

The analysis showed that interregional contradictions increase due to uneven development of territories. Therefore, regional policy performed by the state must pay attention to peculiarities of their development. Complex of means for security of stability and sustainability of development of Lithuanian regions is necessary. In decreasing interregional contradictions special role may be played by purposeful support provided to export by the state that would help to diversify its marketable structure and extend assortment of imported ready production. Encouraging export development it would be purposeful to improve export credit insurance system. These means would help to develop export of small and medium-sized enterprises.

Keywords: small and medium-sized business, small and medium-sized enterprises, foreign trade, export, import.